

СТАНОВЛЕННЯ КУРОРТУ «ТРУСКАВЕЦЬ» (до 1939 р.)

У статті розглянуто особливості Бориславської складки внутрішньої зони Передкарпатського прогину та її стратиграфічний розріз, що складається з теригенних флішових відкладів верхньої крейди, палеоцену, еоцену й олігоцену та моласових утворень неогену. На основі невідомих і маловідомих матеріалів проаналізовано різнопланові наукові дослідження мінеральних вод околиць Трускавця. Наведено інформацію про хімічний склад мінеральних джерел. Відтворено умови започаткування та становлення курорту. Проаналізовано кількісний склад санаторіїв, пансіонатів, інших закладів тимчасового розміщення та медичного персоналу.

Ключові слова: мінеральна вода, хімічний склад, санаторій, вілла, пансіонат, медичний персонал.

Лім. 6.

Volodymyr KLAPCHUK,

PhD hab. (History), Head of the Department of Hotel, Restaurant and Resort Business at the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk) volodymyr_klapchuk@ukr.net

DEVELOPING OF THE RESORT «TRUSKAVETS» (until 1939)

The article describes the features of the Boryslav fold of the inner zone of the Precarpathian bend and its stratigraphic section that consists of terrigenous flysch sediments of the upper Cretaceous, Paleocene, Eocene, Oligocene and Neogene molasse formations. The analysis of scientific researches of diverse Truskavets mineral waters has been done on the basis of unknown and little-known materials.

For the first time the healing properties of Truskavets waters were described at the end of the XVIth century. It has been established that the official founding date of the spa resort Truskavets is 1827. In 1833 a salt-bitter source «Maria» was discovered. The use of «Naftusia», «Sofia» and other mineral sources began a bit later. Description of the resort and its waters made by the chemist and pharmacist T. Torosevych, notifications written by the doctors Maciek (1836), Koch (1842) and Unger (1843) on the therapeutic effect of Truskavets mineral waters belong to that times. In 1843 the first mud-baths were built. In the early 1870s the resort was leased to a joint-stock company and then sold to private individuals. In 1892 an inhalation room was built, so Truskavets took on a great European importance. Infrastructure was developed, new baths were built, a circular road was laid.

In 1909 the resort was connected with Lviv and later with the whole Europe by rail. In 1912 a new railway station was built. In 1913 Truskavets was awarded with the Grand Gold Medal for significant success in development and improvement of medical facilities.

During the prewar period the resort served patients and tourists in more than 1500 rooms, the prices for accommodation were 1–7 koron/day. During the interwar period the number of rooms for tourists increased three times. The rooms were classified into 4 classes of comfort.

Food service was performed by two hospital restaurants, a confectionery, a bakery, two pension cafeterias, several Jewish restaurants, grocery stores, a slaughterhouse and a butcher's shop.

Medical treatment was based on mineral waters of 8 operational sources. Half of these sources were used for bath treatment, the other half – for drinking. Significant reserves of iron sulfide-therapeutic mud were explored near Truskavets.

The resort had 6 doctors of medicine. There was also a branch of the E. Safrin's pharmacy from Drohobych. Anemia, gastrointestinal tract, rheumatism, lung diseases, asthma, diseases of the cardiovascular system, kidneys, hemorrhoids, neuralgia, sciatica, gynecological diseases were amenable to treatment.

A wellness season was divided into three periods: the first one was from 15 May to 30 June; the second one was from July 1 to the end of August; the third one was in September. The resort fee was 12 koron/person.

During the interwar period a balneological hospital, well-rooms and pavilions of mineral springs, private hotels and pensions were built in Truskavets. In 1929 the Museum of Natural History opened. Because of the absence of doctors the resort functioned in the summer and only in 1935 its year-round use began.

In 1923 the resort was visited by 6089 tourists in 1927 – by 12633, in 1931 – by 14659, in 1933 – by more than 17000 guests. Growth of the number of tourists caused new construction activities. In the middle 1930s there were 147 villas and pensions, 17 of which belonged to the I class 67 – to the II class, 63 – to the III class (including 2 houses of the IV class). 33 doctors of medicine and two dentists worked there. There were also four labs headed by doctors of medicine.

Key words: mineral water; chemical composition, resort, villa, pension, medical staff.

Ref. 6.

Владимир КЛАПЧУК,

доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедры гостинично-ресторанного и курортного дела ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Васыля Стефаныка» (Украина, Ивано-Франковск) volodymyr_klapchuk@ukr.net

СТАНОВЛЕНИЕ КУРОРТА «ТРУСКАВЕЦ» (до 1939 г.)

В статье рассмотрены особенности Бориславской складки внутренней зоны Предкарпатского прогиба и ее стратиграфический разрез, который составлен с терригенных флишевых отложений верхнего мела, палеоцена, эоцена и олигоцена, а также молассовых образований неогена. На основании неизвестных и малоизвестных материалов проанализировано разноплановые научные исследования минеральных вод окрестностей Трускавца. Наведена информация о химическом составе минеральных источников. Отображены условия создания и становления курорта. Проанализировано количественный состав санаториев, пансионатов, других заведений временного размещения и медицинского персонала.

Ключевые слова: минеральная вода, химический состав, санаторий, ви́лла, пансионат, медицинский персонал.

Лит. 6.

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу ведуться дискусії щодо природної і антропогенної складової зародження та функціонування курорту «Трускавець». Опубліковано низку праць, які, все ж, не мають комплексного характеру. Тому **метою статті** є відкрити природні умови формування трускавецьких мінеральних вод, антропогенні обставини започаткування і еволюції курорту. Основою публікації виступають монографії автора «Туризм і курортне господарство Галичини» та «Корисні копалини Галичини: видобування та переробка» [1; 2], доповнені новими даними.

Виклад основного матеріалу. Трускавець разом з Бориславом та околицями в геоструктурному плані розташований на лежачій складці внутрішньої зони Передкарпатського прогину вздовж лінії простягання Українських Карпат на 10 км при ширині понад 5 км. Складка насунута в північно-східному напрямі на інші структури прогину; південно-західне її крило перекрите насувом Берегової скиби Карпат. Крім Бориславської складки, район досліджень частково лежить й у зоні Берегової та Орівської скиб Зовнішніх Карпат. Стратиграфічну колонку складають теригенні флішеві відклади верхньої крейди (стрийська світа), палеоцену (ямнянська світа), еоцену (бориславська світа), олигоцену (менілітова і поляницька серії) та моласові утворення неогену (воротищенська світа), які іноді перекриті пліоценовими та плейстоценовими відкладеннями. А геологічна будова, як відомо, відображається на гідрогеологічних умовах, хімічному складі та поширенні підземних, у т.ч. мінеральних вод.

Не вникаючи у суть сотень гіпотез утворення мінеральних вод Трускавця, звернемо увагу на історію їх використання у бальнеологічній справі Галичини.

Датою офіційного заснування бальнеологічного курорту у Трускавці вважається 1827 р., коли там було споруджене приміщення на вісім ванн. Хоча лікувальні властивості трускавецьких вод були відомі давно, уперше їх описав королівський лікар В. Вічко у 1578 р. Г. Жончинськи, автор підручника «Гісторія натуральна», що був виданий у 1721 р., вказав, що в Трускавці й інших селах Дрогобиччини добували нафту, а воду, що її супроводжує, селяни вживали для лікування багатьох хворіб.

Перші серйозні роботи було проведено німецькими вченими Н. Фіхтелем і Б. Хаке. Кількість людей, що приїжджали на лікування, швидко зростала. З'явилися перші наукові статті

про цілющий вплив місцевих вод на організм людини, будувалися пансіонати, 1843 р. зведено першу грязелікарню [3, 347].

Гонитва за живою спонукала приватних підприємців вести подальші пошуки мінеральних вод. У 1833 р. було відкрито соляно-гірке джерело «Марія», дещо пізніше – джерела «Нафтуса», «Софія» та ін. До того часу належать описи курорту та його вод, зроблені хіміком і аптекарем Т. Торосевичем, письмові повідомлення лікарів Мачека (1836), Коха (1842) та Унгера (1843 р.) про лікувальну дію трускавецьких мінеральних вод.

На початку 1870-х рр. курорт Трускавець було передано в оренду акціонерному товариству, а потім продано приватним особам. У 1892 р. побудоване приміщення для інгаляцій системи Вашмута. І цим Трускавець став на рівень таких курортів європейського значення, як Рихенгаль і Вісбаден. Будувалися готелі, вілли, пансіонати.

З 1911 р. курорт перебував у віданні комерційного акціонерного товариства (голова – Раймонд Ярош), яке починає його європеїзацію. Першим кроком була електрифікація Трускавця – за допомогою електрики освітлювалися не тільки курортні приміщення і приватні вілли, але й вулиці та територія парку. Ще в 1909 р. побудовано залізницю з маленькою станцією, а вже в 1912 р. – новий вокзал. Трускавець був безпосередньо зв'язаний залізницею як зі Львовом, так і з Віднем, Краковом, Познанню, Прагою, Варшавою, Берліном.

У 1913 р. за великі успіхи, досягнуті в розвитку курорту – його лікувальної бази, благоустрою і будівництва, Трускавець був нагороджений Великою золотою медаллю. А темпи змін були дійсно високими. Той, хто пропустив кілька сезонів, приїхавши до Трускавця, уже його не впізнавав.

На Помярках було оснащено за всіма європейськими стандартами купальне озеро, побудовано корти, спортивні майданчики. Береги озера були посипані золотавим морським піском.

У довоєнний період [4, 207–213] на курорті для послуг хворих та відпочивальників було понад 1500 покоїв, насамперед у бальнеологічному закладі (готель, «Ядвинівка», «Лазенки»), кількадесятьох віллах і приватних садибах. З вілл особливим комфортом вирізнялися: «Аркадія», «Гражина», «Яніна», «Марійовка», «Марія Гелена», «Матка Боска», «Ольга», «Сариуш», «Світезянка», «Засіч», «Софія» та ін. Ціни за проживання коливалися в межах 1 – 7 кор./добу. Власне лікувальний заклад займав три приміщення (окремі споруди), де розміщалися 120 кабінки (для прийому мінеральних і грязьових ванн трьох класів). У міжвоєнний період кількість номерів для відпочивальників зросла утричі і становила 4500 покоїв, які були класифіковані за чотирма класами комфорту [5, 260].

Послуги харчування здійснювали два лікарняні ресторани, кондитерська, пекарня, ідальні двох пансіонатів, декілька єврейських ресторанів, продуктові крамниці, бойня та цех з виробництва м'ясних та ковбасних виробів.

Лікування базувалося на мінеральних водах восьми експлуатаційних джерел (табл. 1), з яких половина – для ванн («Сировиця», «На Помярках», «Едвард», «На Липках»), інша половина – для пиття («Марія», «Софія», «Броніслава», «Нафтуса» – унікальна за своїми властивостями та хімічним складом). Біля Трускавця розвідані й значні запаси сульфідно-залізистих лікувальних грязей.

Таблиця 1

Хімічний склад мінеральних вод Трускавця [2]

Хімічні сполуки	Джерела			
	Марія	Софія	Броніслава	Нафтуса
	Дослідження			
	Радзійшевського	Павлевського	Радзійшевського	
Хлорид натрію	3,6839	7,20257	11,24045	–
Хлорид калію	–	0,00203	–	–
Хлорид магнію	0,39493	0,09671	0,31086	0,02804
Бромат калію	–	0,00001	0,00059	–
Бромат магнію	0,01563	0,00468	0,00322	–

Йодид натрію	–	0,000003	–	–
Сульфат натрію	1,00984	0,60233	0,931629	–
Сульфат калію	1,50728	1,0190203	0,82125	–
Сульфат магнію	–	4,13416	0,56459	0,11617
Сульфат кальцію	0,8294	1,32755	2,266859	0,02082
Бікарбонат натрію	–	–	0,00012	0,14488
Бікарбонат амонію	0,0234	–	–	–
Бікарбонат магнію	0,0165	0,20162	0,37357	0,0205
Бікарбонат заліза	0,03153	–	–	0,00371
Фосфат кальцію	–	Сліди	0,000059	–
Силікат натрію	–	–	0,001213	–
Кремнезем	0,01972	0,0078	0,005115	0,01169
Вугільний залишок	0,01529	0,019137	0,004	0,07423
Разом:	8,05509	10,240027	16,784686	0,84673
Об'єм CO ₂ , см ³	8,07	10,2	1,7	37,65

На курорті практикували шість докторів медицини та діяла філія аптеки Е. Сафріна з Дрогобича. Лікуванню підлягали: анемія, кишково-шлунковий тракт, ревматизм, легеневі хвороби, астма, хвороби серцево-судинної системи, нирок, геморої, невралгія, ішіас, гінекологічні хвороби.

Оздоровчий сезон поділявся на три сезони: I – з 15 травня до 30 червня; II – з 1 липня до кінця серпня; III – вересень. Курортний збір становив 12 кор. з особи.

Відвідувачі курорту могли здійснювати численні подорожі цікавими місцями Дрогобиччини: на Городище (30 хв.), де діяли ресторан та молочарня; на джерела «Софії» (45 хв.); до лісу «Липки» (45 хв.), де знаходилися копальні цинку, збірник мінеральної води; на Помярки (кінний маршрут, 30 хв.); до лісу «Баньки» (кінний маршрут, 1 год.); до копалень нафти у Тустановичах (кінний маршрут, 1 год.); до копалень нафти та озокериту Борислава (кінний маршрут, 1,5 год.); до мурів замку «Тустань»; до солеварні у Стебнику тощо.

Під час Першої світової війни курортне будівництво не велося. З 1921 до 1939 рр. у Трускавці було збудовано бальнеолікарню, бювети і павільйони мінеральних джерел, приватні готелі та пансіонати, 17 серпня 1929 р. освячено і відкрито музей природних наук. Через відсутність лікарів курорт працював тільки в літній сезон, і тільки з 1935 р. почав діяти цілорічно.

Про розвиток курорту свідчать цифри. Якщо в 1923 р. було 6089 відпочивальників, то в 1927 їх кількість різко зросла до 12633 осіб. У 1931 р. відпочивали 14659, а в 1933 р. – понад 17 тис. осіб. Це, відповідно, вимагало нового будівництва. Одним із шедеврів Трускавця стала побудована у 1928 р. вілла «Гопляна», виконана в традиційному закопанському стилі, що був на той час дуже популярним у Польщі. У цій дивовижній будівлі Яроші приймали в 1930-х рр. посла США в Польщі, президентів Туреччини та Естонії, багатьох інших почесних гостей. Після смерті Раймонда Яроша у 1936 р. курортом керував його син Роман аж до вересня 1939 р. [3, 348].

1933 р. у Трускавці працювала велика когорта докторів медицини (33). Позитивним було й те, що тут діяли два стоматологи та чотири лабораторії, очолювані також докторами медицини (табл. 2) [6, 27–28].

У межах курорту Трускавець (табл. 3) діяло 147 вілл та пансіонатів, що надавали послуги з лікування та профілактики захворювань. З них 17 були I класу, 67 – II класу, 63 – III класу (в т.ч. 2 – IV класу).

Медичний персонал курорту «Трускавець»

Прізвище та ім'я лікаря	Спеціалізація	Рекреаційний заклад
С. Альбін	Внутрішні хвороби та гінекологія	Biały Orzeł
Р. Білас	Внутрішні хвороби	Rusałka
Т. Вайсберг	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи, аналітико-хімічна діагностика	Jutrzenka
Г. Вальд	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Zosja
М. Шварц	Хімічна та бактеріологічна діагностика	Zosja
С. Вергесліх	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Słoneczna
З. Гойман	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Kluberga
А. Гуревич	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Zasicze
І. Дутковський	Внутрішні хвороби	Badjana
С. Едельман	Внутрішні хвороби	Arkadja
М. Елясевич	Всі хвороби	Jadwinówka
І. Зелінський	Внутрішні хвороби	Znicz
В. Клюгер	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Jadwinówka
К. Кносов	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Anastazja
М. Краусова	Внутрішні хвороби та гінекологія	Jasińskie
З. Лангберг	Дантист	Zosja
М. Ледер	Внутрішні і нервові хвороби	Вілла навпроти Łazienki III kl.
Е. Маргель	Внутрішні хвороби	Tadeusz
Е. Мерер	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Bristol
С. Мішель (син)	Сечовивідні шляхи	Światowid
С. Мішель	Хвороби носа, горла, астма	Inhalatorium
Ю. Моніс	Сечовивідні шляхи	Marja Helena
Я. Опеньський	Хімічна, бактеріологічна та мікробіологічна діагностика	Zdrowie
З. Пельчар	Внутрішні хвороби	Zofja
В. Потенський	Внутрішні і нервові хвороби, сечовивідні шляхи	Marjówka
В. Прошовський	Внутрішні хвороби	Farys
З. Райх	Внутрішні і нервові хвороби	Postoj
О. Розмарин	Сечовивідні шляхи і шкірні захворювання	Schneidrówka
Я. Рудьорфер	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Вілла навпроти костелу
М. Сташевський	Внутрішні хвороби і сечовивідні шляхи	Санаторій Ostoja
С. Тен	Внутрішні хвороби	Nadzieja
Ю. Флахен	Хімічна та мікробіологічна діагностика	Światowid
Е. Фрідлендер	Дантист	Tadeusz

Вілли та пансіонати Трускавця [6, 40–42]

<i>I класу</i>	<i>II класу</i>	<i>III класу</i>
Aleksandrówka	Amazonka	Ala
Belweder	Anastazja	Alina
Carlton	Arkadja	Amela
Krzysia	Badjana	Anna
Lwowianka	Biały Dworek	Anuta
Marysia	Bogdanówka	Atrakcja
Mirka	Bristol	Biały Orzeł
Modrzew	Dębówka	Fastman
Natalka	Diana	Filipina
Palace	Dorota	Fortuna
Pod Matką Boską	Dziutka	Gagusia
Pogoń	Eden	Gruenberga
Record	Glorjetka	Hanusia
Sarjusz	Goplana	Helena
Światowid	Grażyna	Hopfinger
Znicz	Hospicjum	Hurba
Zofia	Hucułka	Husiaka
	Hygiea	Irena
	Iwonka	Jadwiga
	Jagiellonka	Jadwinówka
	Janina	Jasia
	Jasińskiej	Jasna
	Jasna Polana	Jaśmin
	Jędrzejówka	Karolina
	Józefówka	Katrusia
	Jutrzenka	Kaufmanowej
	Karpacka	Kazimiera
	Kluberg	Kisaka
	Kornela	Krakowianka
	Kosynier	Kramara
	Kosynier Mały	Litwinka
	Ludwik	Loewenauera
	Lutyk	Magdalena
	Łodziańska	Mandziaka
	Mała Polanka	Marzenie
	Marja Helena	Metyla
	Marjówka	Mimoza
	Moja	Mirosława
	Nadzieja	Modesta
	Olga	Motyka
	Olimpia	Oksana
	Podhale	Olearskiej
	Podolanka	Olga Mała
	Regina	Ołeksiuka
	Roma	Orzechówka
	Rusałka	Orzeł
	Słoneczna	Pawlikowicza
	Słońce	Pensjonat Kolejowców
	Słowianka	Plechówka
	Stefanówka	Postoj
	Szczęść Boże	Przystań
	Swit	Romana
	Switezianka, Z.U.P.U.	Sawa
	Tadeusz	Schneidrówka
	Taresp	Słynawskich
	Warszawianka	Stasia
	Wawel	Staszewskiego
	Wenus	Susa
	Włodzimiera	Świerniaka

	Zasicze	Teodor
	Zdrowie	Teresa
	Złocień	Walusia
	Złoty Róg	Zachęta
	Zonia	
	Zorza, Z.U.P.U.	
	Zosia	
	Zulejka	

Висновки. Мінеральні води Трускавця розповсюджені у межах Бориславської складки внутрішньої зони Передкарпатського прогину та вивопнені відкладами верхньої крейди, палеогену і неогену.

Перші друковані матеріали про лікувальні властивості трускавецьких вод з'явилися наприкінці XVI ст. Офіційною датою заснування курорту вважається 1827 р. 1833 р. відкрито основні поклади мінеральних вод та здійснено їх хімічний аналіз. 1843 р. побудовано першу грязелікарню, 1892 р. – інгалятор. 1909 р. підведено залізницю, 1912 р. побудовано новий вокзал. До Першої світової війни на курорті для послуг хворих і відпочивальників було понад 1500 номерів, практикували шість докторів медицини та діяла філія аптеки. У міжвоєнний період збудовано бальнеолікарню, бювети і павільйони мінеральних джерел, 147 приватних готелів, вілл і пансіонатів (понад 4500 номерів), практикували 33 докторів медицини, діяло чотири лабораторії. Послуги харчування здійснювали 2 лікарняні ресторани, кондитерська, пекарня, їдальні двох пансіонатів, декілька єврейських ресторанів. З 1923 до початку Другої світової війни кількість відпочивальників зросла у п'ятеро.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Клапчук В. М. Корисні копалини Галичини: видобування та переробка: [Монографія] / В. М. Клапчук. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. – 508 с.
2. Клапчук В. М. Туризм і курортне господарство Галичини: монографія / Володимир Клапчук / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. – 224 с.
3. Курорты: Энциклопедический словарь. – С. 347–348.
4. Lewicki S. A. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji / S. A. Lewicki, M. Orłowicz, T. Praschil. – Lwów, 1913. – S. 207–213.
5. Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931 – 32 r. – Warszawa, 1931. – S. 260.
6. Truskawiec 1933. – Lwów: Unja, 1933. – S. 27–42.

REFERENCES

1. Klapchuk V. M. Korysni kopalyny Halychyny: vydobuvannja ta pererobka: [Monografia] / V. M. Klapchuk. – Ivano-Frankivs'k: Foliant, 2013. – 508 s.
2. Klapchuk V. M. Turyzm i kurortne gospodarstvo Halychyny: [Monografia] / V. M. Klapchuk / DVNZ «Prykarpats'kyj nacional'nyj univertsytet imeni Vasyl'a Stefanyka». – Ivano-Frankivs'k: Foliant, 2012. – 224 s.
3. Kurorty: Encyklopedicheskiy slovar' / [Hl. red. Ye.I. Chazov]. – M.: Sovetskaya encyklopedia, 1983. – 591 s.
4. Lewicki S. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicyi / S. Lewicki, M. Orłowicz, T. Praschil. – Lwów: Kraj. Zw. Zdrojowisk i Uzdrowisk, 1912. – 303 s.
5. Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931–32 r. / [Pod red. H. Piotrowskiego]. – Warszawa: Zakład Graficzny B. Padrecki i S-ka z o.o., 1931. – Wyd. II. – 350 s. + XXXVIII.
6. Truskawiec 1933. – Lwów: Unja, 1933. – S. 27–42.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2017 р.